Соколёнок

5/2015
сентябрь-октябрь

Пази

0+

КЬЮБ ВАЗЛИК САБАН БИЦІИДАРИЗ АДАБГЪУРАЙИ ДАГЪУСТАН РЕСПУБЛИКАЙИН ЖУРНАЛ

Багъри юрднан суратар

Манаф Шамхаловдин варж йисаз

Мялум вухьуз ччвурар адлу,
Ва вахтар даим лишанлу.
Дурар уьмрин савкьатар ву,
Сабанна пуч дарши гъузру.
А. Твардовский.

Литературайин йис вуйи ццийин йисан, йиз гирами бицIи дустар, табасаран литературайин ва литературайин чIалнан бина дивдарикан сар, ихь литературайин классик, бажаранлу шаир, писатель, драматург, адлу журналист, машгьур жямяатлугъ ва аьхю ватанпервер Манаф абайин 100-йис тамам хьуб яркьуди ва шадди къайд апIура.

Дугъу чан ватандаш'валин ва шаирвалин буржи марцциди кIули гъабхури, жюрбежюр рангарин ва мяналу дагъустандин литературайин аьхю хазнайик чан лайикьлу пай кивну.

Манаф абайира чан гьаму буржи, тягьна йивруси ваъ, хъа адлуди ва утканди кIули гъубхну. Дугъу ухьуз, чан рягьимлу наслариз, уьмриъ дудрубгру дерин чан жилгъа гъибтну.

Манаф аба ухьухъ хъимдарди саб аьсир ккудубшна. Амма абайин яратмиш апIбарин цIарариъ ухьузра, тIурфан убгъбалан кьяляхъ завуъ мялум шулайи деккучIимирси Манаф абайин гюрчег къамат ачухъ шула.

Манаф абайиз, бицIи дустар, учвустар бицIи живанар цIигалди, тамарзуди ккунди гъахьну, думу учвустар живанарин аьхю дуст вуйи.

Манаф аба варидариз гизаф ва кIваантIан ккуни ихь шаирарикан сар ву.

Шаирин китабариъ, учвуз, бахш дапIнайи эсерарин сиягь аьхюб ву. Думу

сиягьнак кахьрайи эсерарикан вуди дугъу; «БицIи ватанпервер», «Аьлдин Аьлидар» кIуру поэмйир, «Агъайин гьунар» «Гюлбалайиин улубкьу кьисмат», «Юлдаш'валин кюмек», «Гьамуз гьапIру» ва хъана гизаф жара эсерар учвуз бахш гъапIну.

Манаф аба ватандин аьхю ватанперверра гъахьну. Думу гъубшу аьсрин 1938-пи йисан армияйиъ гъуллугъ апIуз гъягъюру ва Псков шагьриъ гьяйвнин эскрарин саб эскадрайиъ гъуллугъ апIури шулу. Амма, фунин лап пис аьзар хьублан кьяляхъ думу гъулаз гьаъру. Гьадмуган дугъу «Уьру эскер, гьяйван кегьер», кIуру ва учв операция гьапIу духтир дишагьлийиз «Елизавета» кIуру шиърар дикIуру.

Дявдиз улихьна, дявдин ва дявдилан кьяляхънан кьадарсуз читин ва дараскъал йисари, Манаф абайи табасаран литература жанлу ва артмиш апIбан майдандиз альманахар дюзмиш апIури, дурариз рецензйир туври, редактировать апIури, жигьил шаирариз кюмек туври, дурар кIачI-кIачI апIури гъахьну.

Немцарин чапхунчйир ихь ватандиин алархьу гъурхуллу вахтна, саб бязи умудсуз, дурумсуз, гучIбяхяр яркврариз гьергри, рукарикк жин шулайиган, ва-

танпервер шаири (1944-пи йисан) «Ватан бадали, азадвал бадали» кIуру китаб чапдиан адабгъуру. Дидиъ айи аьхюну пай эсерар ватанпервер рюгьнандар вуди гъахьну. Учвустар живанари дявдин вахтна Манаф абайин «БицIи ватанпервер», «Аьлдин - Аьлидар» кIуру поэмйир ва «Игит шаир» кIуру шиир текрар апIури гъахьну.

«БицIи ватанпервер» поэмайиъ, Манаф абайи думу вахтна гъи учвуси набалугъ, мектебдиъ урхури гъаши Кьурбан кIуру балин аьхю игитвал ачухъ апIура. Кьурбан чан эрзиман хиялари дартмиш апIури, дугъаз дявдин майдандин женгнаъ айи игитариз чахьан фу кюмек тувуз шуйкIан кIуру фикрари ккагънади шулу. Аьхирки, дугъу дадайиз лигури, чаз атIнар урхуз аьгъю апIуру. Сифте хизандихъан жиниди, хъа, аьхирки, чав гьапIраш сану ашкар гъабшиган, ачухъди атIнарна бегьлийир урхури, дявдин йисари 2000 жут дурар дявдиъ айи эскриз хътапIуру. Дугъан гьаму ватанпервер рюгьлувалин чешне, хъасин, райондин гизаф мектебариъ ватанпервер гьяракатназ илтIибкIуру. «Снайпер Аьбдуллагь» шиъриъ шаири 110 немцарин чапхунчйир тIанкь гъапIу жюр`этлу эскрин гьунар уьлкейиз ачухъ апIура. Дявдилан кьяляхънан йисарин шаирин эсерарин география ярхлариз гьатIабццуру, дурар жюрбежюр ва мяна жигьатнаан дерин ва гужли шулу. Шаирин кьалми табасаран литературайиъ сифтейин романар, повестар, поэмайир ва сягьнайин эсерар яратмиш гъапIну.

Кьяляхъна яратмиш апIури гъаши дугъан эсерариъ урхурайидари шаирин аргъаж шули гъабши устадвал, деринвал ва маракьлувал гьисс апIуру. Дугъан эсерарин чIал гьяйран шузкьан цIалцIамуб, гюрчегуб шулу. Гьадму вахтари шаирин яратмиш апIбарин гъурулушра, дюзмиш хьувалин къайдара дигиш ва аваданлу шулу.

Чан аьсрин гьяракат зарбди гьисс апIури, дидин тарихи майднариъ кIули гъягъюри гъаши гьядисйир ва гьяракатнаъ гъаши кьувватар, жямяаьтлугъ аьлакьйир ва яратмиш шули гъаши зидвалар чан аьхю бажарагълувалин ва зигьимнан гьяйбатлувалиинди шикиллу апIури, Манаф Шамхаловдин эсерариъ XX аьсрин кIулин ва важиблу гьядисйирин сягьнйир ихь улихь гюзгдианси ачухъ шула. Дурариъ багъри табасарандин рюгьлувал, кьастнан дурумлувал ва табиаьтдин такабурвал, текрар даршлувал яркьуди гьатIабццура.

Шаирин хияларин деринвали, фикрарин гужливали, гьядисйир аьгъюди ва устадвалиинди суратназ хуз, тартиб апIуз удукьували, чIалнан девлетлу хазна, уьмрин тажруба, ва халкьдин мелзнан яратмиш апIбарин хътIатIабццру ирс дериндиан аьгъювали, чIалнан гужли дакьатар успагьивалиинди ишлетмиш апIбу шаирин эсерариз деринвал, цIалцIамвал, маракьлувал туврa, дурари урхуз аьшкь яратмиш апIура. Саб назвал, ялтагъ'вал, ментеш'вал кадру Манаф абайиз, литературайин майдан чан бахтлу кьисматнан насиб вуди гъабхьну. Думу майдандиъ шаири ялавлу революционерар гъаши Таригъули Юзбеговдин, Дадаш Ражабовдин, партийный гъуллугъчйир гъаши Мирзабег Багъишовдин, Аьгьмедов Жанмирзайин, Чирагъ нирин дерейиъ саки варж гектариъ бегьерлу багъ киву колхоздин агроном Тагьиров Рамазнан, устад халачачи Зубларин гюрчег ва маракьлу образари гъира наслар гьяйран апIура.

Саб аьсир му – аьхю вахт ву. Хъана гизаф йисар ва аьсрар ккудуршуру, амма дугъан жавагьирарстар гюрчег, маракьлу эсерарин ялавлу сес ухьу аьхю ляхнариз, зегьметнан ва культурайин майдандиъ аьхю хъуркьувалар апIбаз аьшкьламиш ва рюгьламиш апIури ебхьура.

Багъир Ражабов, шаир-публицист, Юстицияйин полковник, Дагъустандин лайикьлу юрист

Балин хьабахъ

Аьхю йихь, йиз бай, аьхю йихь,
Шлубси йиз юкІв хъана шад.
Уву ранг вува хулан ихь,
Ич варидарин кІван мурад.

Абана баб ву ув'ин шад,
Уву ич кІван шадвал вува.
Увхъан гъюра дадайиз дад,
Ув'инди вуда йиз гьава.

Ккуни велед хабахъ хъитну,
Шадди лицуб мурад дарин.
Гьевеснаан йишвну – йигъну
Либхураки бахт дадайин.

Лай-лай, йиз бай, увуз ширин,
Ширин, ширин нивкІар гъюри.
Уву вува нур уларин,
Яв бицІи къамат сагъ ибшри.

Игитариз ядигар

Му азадвал хьуз завар'ан абхъуб дар,
Гизаф жанар гъахьну гъурбан женгариъ.
Я гъакIи йишв, я киву накьв аьгъдрудар
Гизаф гъахьну, чвур гъубзну ихь арайиъ.

Аьхюб гъабхьну фронт Ватандин дявдин.
Гъудужвну халкь уьбхюз азадвал, кьисмат.
Дурарихъди хъай игитар ихь ругдин,
Амма хайлиндар гъафундар саламат.

Дурар гъакIну, шлиз аьгъяхъа фуж наан?
Хътарди накьвдихъ чвурнан гъван, я саб лишан.
Амма дурар сабанна гъярдар кIваълан.
Магьа дурариз ядигар ихь пат'ан.

Баркаллагь чвуз, гьюрмат ва ад гьаргандиз!
Абйир, бабар, Ватан рази ву учвкан.
Ичв гьунарар гъузру жигьил наслариз,
Дарсар шулу уьбхбаъ багъри руг, макан...

Уьл

Сифте «дада» пуз аьгъю шул бицIириз,
Хъасин дугъу «бабаъ» тIалаб апIуру.
Табигъ даршра «бабаъ» никкдин сппариз,
Дугъу думу хушниинди чIвубгуру.

Аьхир уьли дада эвез апIуру.
Диди бализ тувру кьувват, гьяракат.
Гъудуркьу бай хутIлиз, хяраз гъягъюру.
Аьршаризра душну гъюру саламат.

Гьар гьапIрашра, наан ашра, дугъахь чан
Иман вуйи уьл дубхьну ккун чарасуз.
Уьл хътру кас, саб шак адар, шул начан.
Уьл даруган, машквар-мажлис ву дадсуз.

Уьл варибдин кIул ву гьаму дюн'яйиъ,
Учв адарди шагьурна гъул лихурдар.
Думу дарди фу ккундушра ип фуниъ,
Сабдиканра дава-дарман бихъурдар.

Уьлиз гьюрмат дапIну ккунду, думу даш,
Инсаният шул аку дюн'яйихьан.
Ав, ав, уьлиз гьюрмат апIин, ватандаш!
Думу ликрикк ккипну, гъягъюз ккун мабхьан.

«Бисми» дапIну, уьл гьадабтIур суфрайихъ,
Дидин гъадри ади думу бисруган.
«Кам дарапIри, мюгьтаж даришри уьлихъ»
КIуру аьхир, дипIну чан уьл, фун абцIган.

Лъжкузар

Улихьдин вахтари инсанар гъваркъваъ айидарси цIидарди вуйи, девлетлуйириз ва гьамбрарди гизаф вуйи касибариз пай духьну, гизафдар цIидарин лукIарси дурарихъ лихуб закон вуди шулу. Магьа гьамци жарадарихъ лихури гъахьи Халидрин адаш, чан уьмриъ гьич саб уж'валкьанра дярябкъди, алдакну йикIуру. Хулаъ думу учв ва жандиканра артухъ тутруву сар Тават кIуру дада имиди шулу.

Хабахъ байра хъади кIул'ин али жилир гъакIи Таватриз дуланмиш хьувал гизаф читинди алабхъуру. Тмуну терефнаан, чпиз дуланмиш шлу халра адар хьувализ лигну, дурар девлетлу Хункран хянаъ дуланмиш шулу.

Таватри Хункру чаз табшурмиш гъапIу гьар фуну ляхин вушра апIуру, шид хуру ва гьацдар жара ляхнар апIуру.

Гьамци вари ляхнар апIури шуйишра, дурариз фун абцIну уьлкьанра алабхъури шулдайи.

Йигъарикан сад йигъан Хункру Таватриз амур апIурики: «Душну рягъниз, хуйириз бужвам апIру саб чувал мухан хю дярябгъну, гъач. Кьан дубхьну, йишваъ ахъбанди гъахьиш, кабхьуз саб «шейтIан лампа» хътапIбанди апIархьа».

Гьамци, хябяхъдиз гьадму чувал хю дярябгъну, хъадакну гъюз умуд кади гъушу Таватрин му метлеб дюз шулдар. Дугъу хъабхьну хю рябгъюрайиган, сабпну рягънин банд гьадабхъуру. Та-

ватрира хайлин зегьметар дизигну, банд гьибкру, хъа ляхин фици вушра йишваъ абхъбанди шулу.

Ригъ алабхъу. Амма гъул'ан дугъахьна гьаъру гъапи лампа, я ипIруб хъуркьдар. Я думу ляхин гьич саринра кIваинара гъюрдар. «Гьамус гьапIру» – кIури, Тават фикрарикк ккахъру. Думу гьаци фикрарикк ккимиди, гъач гъапирси дуфну, дугъан бай Халид хъуркьру. Амма дугъахьра фукIара хьади шулдар. Таватрира дугъаз кIуруки: – «Душну, гъул'ан дабгну вушра, сацIиб кьил ва саб цIа кайи гакIвлин кьатIкьан хьади гъач, йиз бай. Лиг, думу ягьсузариз яв кIулкьанна муулупан, йиз ужур. Уву гъяйиз, ухьуз ургру гакIвларра уч апIурза, хъа ухьуз ахъли саб гюмбера ккипурхьа...

Дадайин «гюмбе ккипбан» ихтилат гъеебхьу, учв кIуруш гашлу айи Халид, дири ва шад духьну, дадайин табшуругъ тамам апIуз дишла гъулаз хътаркуру. Таватри кIуруш, душну кюл-гакIул уч дапIну хуру.

Хабар наънан, хабар Халидрикан. «ГакIвлик цIа кмиди, дадайихьна рягъниз хъуркьарза» кIури, сабурсузди жаргъурайи арайиъ, дугъан хлиъ айи цIа кайи гакIвли мурз гъадабхъуру ва дидкан сабпну дугъан бяргъ-бяргъ духьнайи палтарик цIа кабхъру. Думу учв, дадайихьна хъуркьарза кIури, гьарай апIури жаргърукьан, палтарик кабхънайи цIин мурз гъюблангъюбаз гъати шулу. Я гъулаз, я рягъниъ айи

дадайиз дугъан сузайин сесер ерхьдар. Аьхир сарун кьувватнаан адахъурайи Халид исикк ккайи кьалилансина шид айи рягънин бандлизди урсру, ва штук кахъган дугъан палтари гъадабгънайи цIара ктIубшвуру.

Халид хъадакну гъюру вахт шулу. Амма думу дуфну хъуркьдар. Таватрин кIваъ гъалаб адабгъуру. Аьхир, юкIв гьялак гъабхьи думу рягъниан чIатинди удучIвуру ва дугъаз «я дая!» кIури балин зяйиф сес ебхьуру.

Гьаму сес кубкIиган, зиз алдабхьну вари жан гъутIубччву Тават, учв наънан ва фици гъярашра аьгъдарди, балин сес-нахъди жаргъуру ва дугъаз рягънин бандлиъ дургну аьхиримжи нефес илимбу чан айина-адру сар бай дихъуру. Дугъу мухур-кIул убччвуру, бализ дихар апIуру, амма саб илтIан илимдруси айи бали дугъаз жаваб тувдар. Дадайира думу кьял'ин илитну рягъниз хьади гъюру.

Дугъан кьяляхъди Хункран нежбрарикан сари дуфну: «Увуз лигури хуйир гашу йихура, гьапIрайир вува», – кIуру.

– Байра дургну дипну, я акв, я цIа, я ипIруб адру учутIан, хуйир багьа вуйин, мегер? – гьерхру Таватри.

– Ав, агъайиз учвутIан, чан хуйир багьа ву, – гъапи дугъу аьжузрин бабу гьязур гъапIу хюра хьади гъягъюру.

Гъазран севге

–Ухьу герек гъазарин
Тум ккебгъну ккун. Дурарин
Хайир аьхюб ву, – кІури,
Теклиф дивну хпири.
– Ибшри, гъари, ужу шул.
Яв теклифниин йиз къул
Зигарза. Узу, душну,
Гъазра хурза, гъадабгъну,
– Гъаз ибшри кІваъ айибсиб,
Гьич гъулаъра адрубсиб.
Гъябкъю гьарсари гьерхри:
«Му гъаз шлинуб ву?» – кІури.
– Думу узкан, башюсте.
Тум ккебгърайиган сифте,
Узу хуру гъаз гьациб
Харзаки – кІван хиялсиб!
– Муртйирра гъадагъ гъазран,
Аьхюдарсдар варитІан.
Ихь шюхъяриз кІурубси:
Фуж ву мурарин эйси?

– Буюр, гъари, ужу шул,
Аьбкъин гъазрахъ тувру пул.
Кьан дарибшри, зу гъярза,
Муртйир хъади гъаз харза.
Жикъиди, ихь муштари
ИлтIикIуру базарлан.
Дугъаз, сари гъаз туври,
Рябкъюр, магьа гьа – гардан!
– Йип кьимат, дуст кас, му гъаз
Кьабул ву халуйин кIваз.
Ккундузуз ккергъуз гъазар.
Хайирлуб ибшри базар.
– Кьимат ву йицIуб манат,
Жинсназ гьич мициб алат,
Лицурашра, дибрихъур, –
Дупну, му бай ккятIялхъюр,
ГьапIуз думу бай душв'ин
Гъялхънуш, аьгъю шул хъасин.
Дурари севде апIур,
Хъа кьюридра алдагъур...
Шад шулу хпир дугъан,
Бей-бухах гъябкъган гъазран.
Дидиз дугъу мух ккабхьур,
Гьаммишан жан-юкIв апIур.
Гъягъюр йигъар, му гъазрак
КьуртI кубчIвудар, мубарак
Аьхир дурари думу
Илибтуру, гуж дапIну.

Гъаз муртйир'ин дубсрадар,
Я дурариз либгурдар.
Думу, улдубчIвну гъябгъюр,
Хябяхъ хьибган, хулаз гъюр.
– Му къалмишдиз фу дубхьна?!
Гъуландари илитна
Варидари чпин гъазар.
Миди апIура бизар.
Аьхир мурари му гъаз,
Бисну дидихъди гъараз,
Жагвликк ккибтру гуж дапIну,
КIанакк муртйирра ккивну.
Му дустагъдиъ абхъу гъаз,
Дарих шулу кIваан-кIваз.
«Къа-къа...» йивуру диди,
Азадвалихъ ул хъади.
ЧIур шулу гъазран гьялар,
Керхну чан цIупрар, паплар.
Ипнира шулу думу
«Дустагъханайиъ» гьаму.
– Ваъ, гъари, мици шулдар,
Хъади дуфну, Гюлизар,
Аьгъю дапIну ккун себеб,
Фу вуш ихь гъазран метлеб.
Дугъура гьаци апIур,
Душну тядиди гъач кIур.
Гъилигу Гюлизари
КIуру: му гъаз ву датти.

ккитIибкIухал

Австралияйин Терфенс кIуру гъулаъ лигуз ккунидариз ва туристариз ккитIибкIу хал ачмиш дапIна. Думу хал, эгер учву гъурхуб вуш, «Изумруд шагьрин сюгьюрчи» махъврак кайибсиб ву. Гъилигуриз думу хал тIурфни шибритIиан за дапIну, кIул исинади ипубси рябкъюру.

Му хулаъ кIул илтIибкIурира шулу, гьаз гъапиш хал диву Польшайин архитекторар вуйи Ирек Гловацкийи ва Марек Рожханскийи мушваъ айи шейъ-шюъ гъубзри, хъа гараждиъ айи машинра кмиди кIул исинди дивна. Дюз гъапиш, му вакьиайи аьжайиб хулаз гъафи хяларизра манигъ'вал апIурадар, я шейъ-шюъ, я машин дурарин кIул'ина ахьрадар. Дурар ижмиди гъваик карсна.

Гъюбатlатlйир

Лазим шлу шей`ар.

1. Уьлин чIукI.
2. Гъюдли гъеребцIу нисун чIукI.
3. Арфани.
4. Петрушкайин кIажар.
5. Уьру иставутдин тикйир.
6. Гьяжибугъдайин юкьуб удар.
7. Чру салатдин кIаж.
8. КIаму, даршсана майонез.
9. КIару хар иставут.

1. Юкьубмурччвнан уьлин чIукIниин кIаму вая майонез алаъну дидин зиин гъюдли гъеребцIу нисун юкьуб мурччвнан чIукI илив. Му бутерброд чру салатдин кIаж'ин илив.

2. Арфанийикан юкьуб сабсдар гергмидар кадатI.

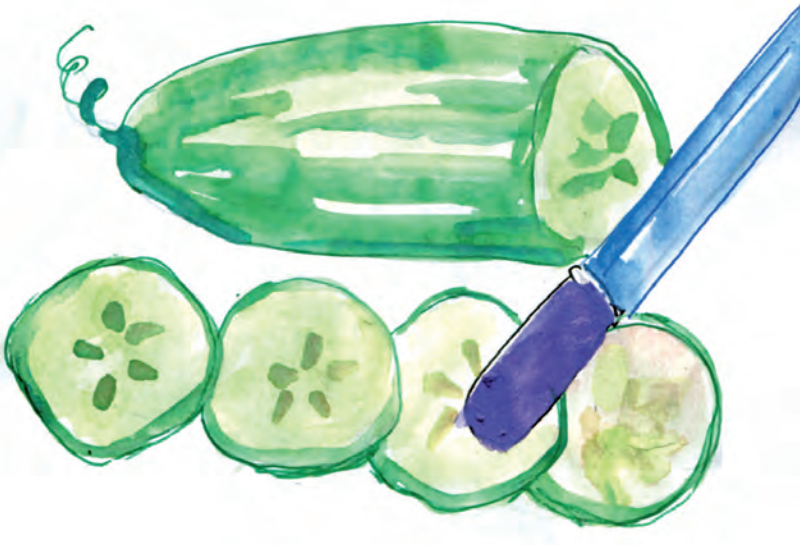

3. Арфанийин кьюб гергмидар чиб чип'ин илив.

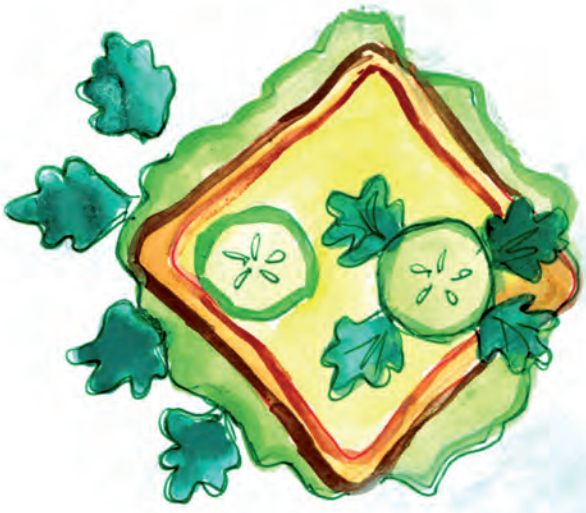

4. Уьру иставутдикан кьюб мелзарсдар адатI.

5. Гьарсаб гъабши гергмидарин гъваларик петрушкайин кIажар кив.

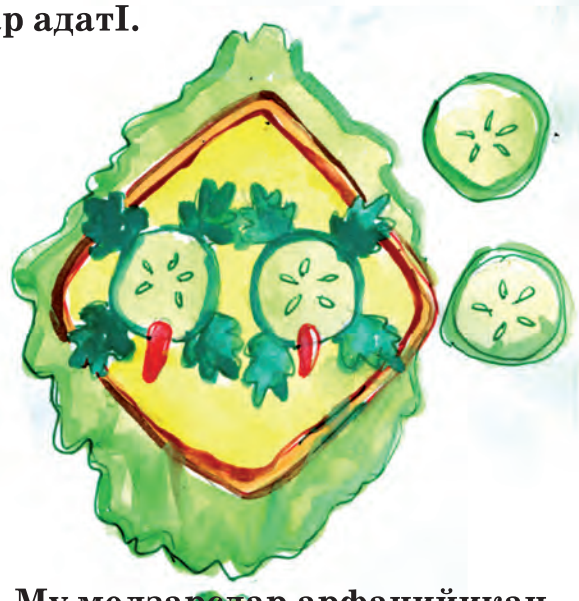

6. Му мелзарсдар арфанийикан вуйи гергмидарин арайигъ гъив.

7. Нискан, шиклиъ улупнайиси, кьюб кюкю апIин.

8. Гьяжибугъдайикан улар илив, хъа улин нинйир кIару нахут-хар иставутдикан апIин.

Хал-тIублан

Американдиъ саб гьикая (легенда) варидариз таниш ву. Оз вилаятдиъ сар сюгьюрчи дуланмиш шули гъахьну. Думу вилаятдиъ инсанариина тIурфнар гьауз ккуни Гингема кIуру фалчи-гугана хпирра яшамиш шулайи. Саб ражари дугъу Канзас шагьриина тIурфан гьаъну. ТIурфни гизаф хулар гъарагъну, хъа бязи хулар жилик карсуз гъитну. Гьаму Хал - ТIублан саб гьациб тIурфнин кьялхъян гъубзу хал ву. Гьамусди му аьжайиб хал США-йин Индиана штатдин Индианаполисдин искусствойин центриъ ижми кедрикан дивнайиб ву. Му хал дивур Эвансвилиан вуйи Джон Макнотон кIуру архитектор ву.

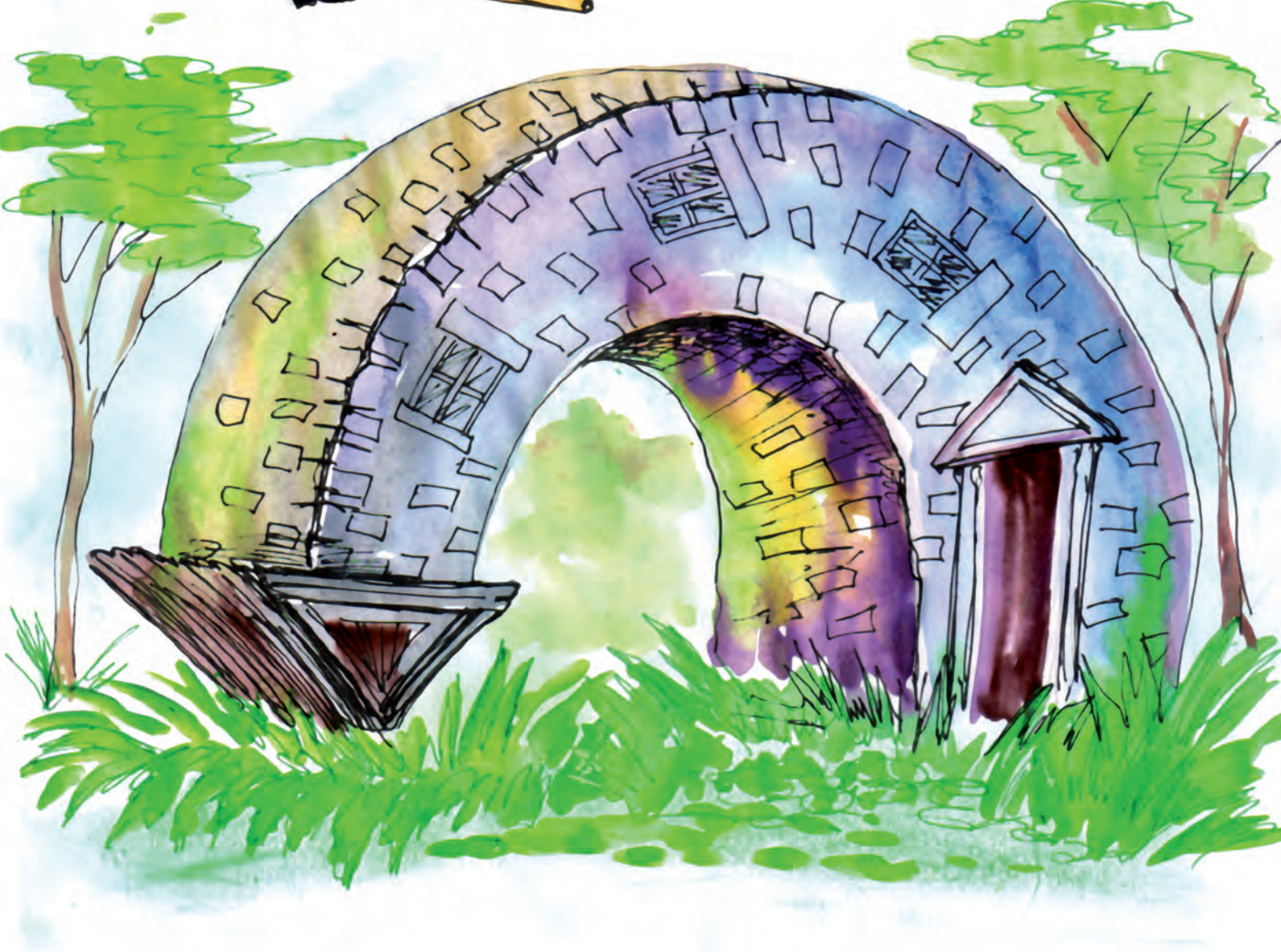

Рустам Къурбанов

Барсик гату ву

Гату ачуз лап зурбаб
Ккуниб цIикаб ва кабаб...
Маликди – худли бицIи
КIуру дизиз: «Йиз курцIил».

Гьарай шулу чуччун чан:
Дикъат лиг уву сабан,
Гьадму ву, Малик, гату
ИпIруб дидиз цIибди тув.

Барсик кIуру, жан, дидиз.
Дициб ччвур туври гатдиз?..»
Малик ал чан гафниин:
Ху ву алиб мелзниин.

Чаз туву гьарсаб хураг:
Аш, уьл... Йимиш, хумурзаг...
АпIуру гатдихъди пай,
Гьаци дарш, ипру гьарай.

Барсикдиз дурар ккундар,
Ваъ, думу рази шулдар
Тутрувиш чаз йикк гъубжу,
ЦIикаб вушра ву ужу.

Бицlи худлар

Худлар азуз кьюр бицlи.
Риш мектебдиз гъягърур цци
Ва бай чуччунубтlан чан
Кьюб ражари цlиб яшнан.

Яшлу уьмрин рякъ ккуру
Гъи дурари балгуру.
ВартlАн бицlи хтул – Малик –
Секи вузуз малайик.

Шаду герен тамаши
Вуйиз Фарида – хтул риш.
Гъитрадарзуз тlагъру хьуз
БицlИдари сикинсуз.

Шуру апlуру гьюрмат:
Хуру чай, тувру гъяфат,
Гьадабгъуру гъаб-гъажагъ,
Ижибгуру йиз ужагъ...

Бали теклиф дивурзуз
Чахъди тамашйир апlуз.
Хурагнакан чаз тувру
ЦIибди узузра капlру.

Ву кlураза дюзидар
Гафар гьамци кlурудар:
БицlИдар – уьмрин кюкйир,
Хъа худлар кlуруш – мейвйир.

Йиз Дербент

Кюгьне шагьур – уьмрин шагьид тарихи,
Ихь Ватан вуй Урусатдин кьиблайин
Лайикьлу пай йиз ккуни юрднан гъахи
Дюн'яйиъра увусиб йишв гьич айин!?

Успагьи пIипI табиаьтдин жумартлу
Бахш гъапIунвуз Первердигар Аллагьди:
Ригъ, гьюл, гьава... Гьацира руг бегьерлу...
Имбуб вари зегьметнаъ а инсандин.

Архйирилан гъубзунвуз девлетлу ирс:
Нарын-гъала, гирами мист, килиса...
Жигьил вува гьарган улариан йиз
Ашра уву гьамус кьюд агъзур йисаъ.

Кьялаъ ава, шагьур багълар-бахчйирин
Тувру ухьуз ерийин мейва-йимиш.
Артухъ шула кьадар му яв кючйирин
Деврин хулар апIури айи тикмиш.

Аьгъязуз, ав, хъавухъ хайлин девлетар.
Кьиматлудар вуяв жилар ва мутму.
Хъа рюгьнан девлетназ, ваъ, адарив тат –
«Дербентлу» ччвур варитIанна багьаб ву.

Яв ругар'ин фукьан гъахьну яшамиш
Инсанар ихь Дагъустан гъапIу адлу.
Машгьур тIумутI чан вахтна гъапIур битмиш
Ву дербентлу дугъри бай Агъа-халу.

Дявдин ихь игитарин жергейиъ а:
ГучI'вал аьгъдру бай Абрамов Шатиил,
Жюр'этлу эскер Аьлиев Шамсулла
Ва швнурсана кIубан, дирбаш яв вакил.

Дубхьнайивали уву элиз машгьур
ЦIарар дикIуз увкан капIразук гьевес.
Шаирвалин бинайиъра, йиз шагьур,
Айиз узу гьисс гъапIувал яв нефес.

Дербентдин 2000 йис

АпIураза лап кIваантIан тебрик гъи
Шадлугъар апIурайи увуз тешкил.
Гъит дурари ккаъри йисарра гъагъи
Чан вахтари мучIу гъапIу яв шикил.

Жегьенемдиъ ургурайи рюгьяриз
Чапхунчйирин гъит рякъри кIурза магьи
Фициб гьюрмат аш рягьимлу хялариз,
Мурар фици гъи ухьуз вуйиш багьа.

Гьелбетда, вари дюн'яйиз рябкъиди
Варж халкьдикан ибарат вуй ижми гъур.
Умудлуза, хялариз кьабул хьибди
Лап жумартлу инсанарин багъри юрд.

Кюребег Мурсалов

БицIи Бика

Шубари, алдатмиш гафар апIури, думу хиларихъан дисуру.

– Ваъ, ваъ! Дебет йиз бекIей! – кIури, Бика дурарин бацаригъян гъютIурччвуз чалишмиш шулу.

Шли-вуш аьхюдарикан сари чIигъ апIуру:

– Якас, гъитачва гьадму бицIи Бика чан гъягърушвахьна гъягъюз, валлагь, гьадгъу школа хътипIурадарда! Дургай, риш, тувай чан тадабхъу китабра, гъитай чан дадайихьна гъягъюз!

– Хъа учу чан дадайи гьаънайидар вучагьа, – кIуру шубари ва, гужназси мектебарилан алдаъну, бицIир хулаз гъахуру...

Шубубпи дарс ккебгъру. Ханум мялимдин классдиз проверкара гъюру: директор, кьюр мялим ва районди-ан гъафи гьяким. Гьаммишан чан дарснахьна гьязурди вуйи, бицIидариз ужуб зигьим тувру Ханумди саб гьациб пуз шлу гъалатIра ктарди чан дарс гъабхурайи. Урхурайидар, лап иштагьниинди запIри хилар, дарснаъ ужуди иштирак шулайи. БикIубурхубра дурарин харжиди дайи.

Районди-ан гъафи гьяким, ккадапIну асккан кIвантI, хилар гьатIарццну гъяпIну гъюнаригъ кIул, директорихьинди лигуру:

– Му аьрзайик «ккидипну, хътипIну» кIури кайи аьхир, – директорин ибахъна кушкушар апIуру дугъу. – Хъа эгер гьаци вушра, ккиди-

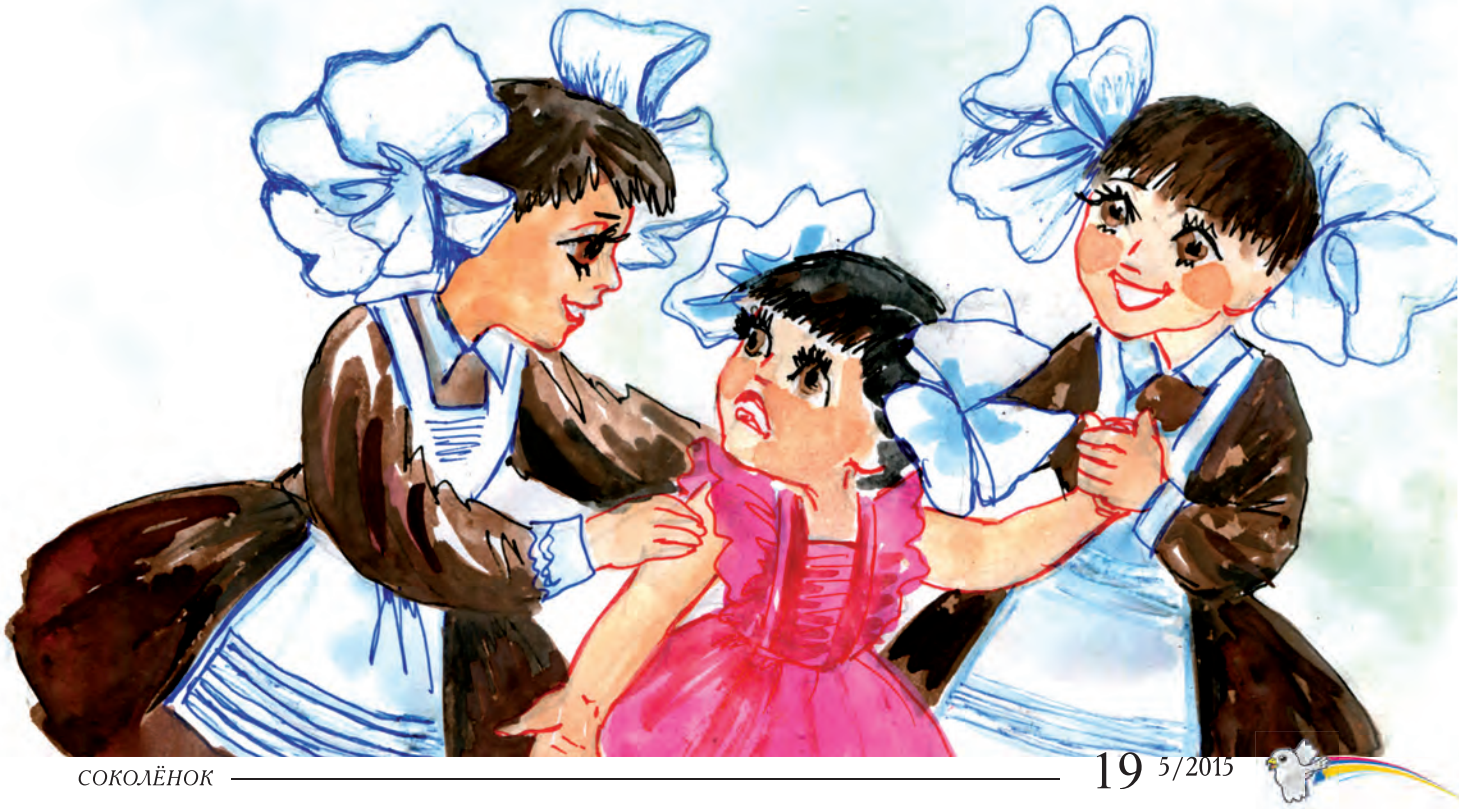

пур, хътипIур му мялим ву кIури, хиял дариз. Му ляхин апIру мялим ву, хъа ккидипрудар – ляхир апIрударик тягьнайир кирчрудар.

– Хъа узу увуз, гьамина гъяйиз, гъапундайин, – шулу жаваб. – Гьадму вуки, гьарган мучIу йишв, мучIуб ву кIури, аьгь апIуз саринна фикриз гъюрдар, хъа саб бицIи вахтназкьан ригъ дибисну дидик саб кIару тIамгъа гъябкъиш, варидари ригъдихьинди тIубу улупуру. Ханум мялимди саб шубуд йигъан чарасуз вуди чан бицIир мектебдиз гъахну, гьамус гьадму дябкъну саспидар, рюкъ гъябкъю дажарси а: «иаьм-иаьм-иаьм!» шадну йихуру, адми кацIуз гъапиган.

– Униъ хилар ивну пул гъадабгъруриз, жандиз амкI адапIну пул гъадабгърур гьарган душман ву. Гьаз гъапиш кьюрпири дугъан бикарвал ашкар апIура...

– Хъа гьацдарин гафар гъадагъайиз, дарихри школайиз чан бицIир.

– Сарун хидар. Махан, гъапунза. Чавра, Ханум мялимди, дерд гъабхьири: «Сару минди йиз бицIирин шил хьибдар!» – гъапну. Думу чан гафниин али дишагьли ву.

Гьаци, чпин убгурайиб дацIабхну, дурар хъана дарснахъинди хъахъру. Урхурайидарра вари, ил ададабшвди, цIийи дарс ктибтуз хъюгънайи мялимдихьинди лигури деъна. Классдин айитI мизмиз тIибхуруш, аьгъю шулу: гьаци вари сикинди а.

Гьадму вахтна хабарсузди «цIигъ-гъ-гъ» апIури явашди классдин ягъли йирси раккин абццру. Ачмиш гъабхьушвагъ бицIи Бикайин шикил кубчIвру. КьючIакк

дугъан чан китабра кка. Дугъан ккуру чIилли машнак гучIра, хъялра, жинжалвалра сатIиди ка. Вари мюгьтальди дугъахьинди лигуру. БицIидариз дарс ктибтурайи дугъан дадайиз чIал гьархру. Урхурайидар, гужназ аьлхъюб дебккри, гагь Бикайихьинди лигуру, гагь – мялимдихьинди, гагьсана – дарсназ дуфнайи «жара халукьарихьинди». Бикайиз, гьилигу гьяларик, чан хъюлхьан думу «жара халукьар» рякъюрадайи. Мислиматриланна Сабиятрилан чIуру улар алдадагъди, чIвубкьури ккурттдин хявдин пIипIра, думу классдин айтIинди учIвру ва доскайин улихь ккадатури улар дийигъуру:

– Хъа магьа узу гъафиди! – кIуру дугъу, – ари уьрц учвуз!

ИкибаштIан, бицIидарихьан аьлхъюб дебккуз шулдар. Дурарихъди райондин гьякимрихьанра аьлхъюб ттадабхъуру, дугъахъди директоринра гьарган диппнайибсиб маш ебцIуру, директорихъ чахъди гъафи мялимари хъипру. ВаритIан кьаназ русвагьди Ханум мялим гъузру, хъа дугъхьанра аьлхъюб дебккуз шулдар.

Аман конституцияйик гьаци аьлхъ кIури ктар гьа – Москвайиз аьрз апIурушра, ляхин а!

ЦIийи китабарин жергейиъ Гъубшубдинна гъюзимбубдин кIварнин

Цци хусуси чапханйириъ ихь шаир Элмира Аьшурбеговайин шубуб китаб чапдиан удучIвна.

Шаири гьарганси чан эсерариъ гъийин девир ва думу девриъ гъягъюрайи гьяракатар, инсандин уьмур, дугъан гьар йигъандин гъайгъушнар, инсандин чан уьмрикан вуйи гагь аку, гагьсана гъагъи фикрар, гележегдиз вуйи аку умудар, кIван жини ва марцци хиялар шаирвалин устадвалиинди улупура.

Эльмира Аьшурбегова I969-пи йисан I0-пи октябриъ Хив райондин Заан Яракк гъулаъ бабкан гъахьну. Мектебдиъ урхуб ккудубкIу думу, ДГУ-йин филологияйин факультетдин бабан чIаларин отделениейиъ урхуз учIвру. Хъасин дугъу гьадму вуздиъ аспирантурара ккудубкIуру ва филологияйин илмарин кандидатвалин диссертацияра уьбхюру. ЦIиб вахтна ДГУ-йиъ дарсар кивну, Элмира Аьшурбегова чан хизандихъди Дербентдиз яшамиш хьуз гъягъюру. Гьамусди дугъу Дербентдин гуманитарный институтдин литературайин кафедрайин заведующаяди ляхин апIура. Шаир Россияйин писателарин союздин член ву.

Шаири чан сифте эсерар гьеле мектебдиъ урхури имиди бикIуз хъюгъну... Дугъан шиърар «Октябрин акв», «Табасарандин нурар», «Табасарандин сес» газетариъ, «Дагъустан дишагьли» ва «Ппази» журналариъ чап апIура. Хъа I998-пи йисан «Вахтнан симар» кIуру сатIиди вуйи гъварчнаъ шаирин эсерар Дагъгиздиъ чапнаан удучIвну. Дидхъанмина Элмира Аьшурбеговайин сабдихъди саб 2007-пи йисан «Поэзияйин геренар», 2010-пи йисан «Гъибта яв кIваъ узуз йишв...», 2015-пи йисан « Гъубшубдинна гъюзимбубдин кIварниин», урус чIалниинди « Лизи луфракан гьикая», табасаран ва украин чIалариинди «Дагълу дишагьли» китабар удучIвну.

БУЛАГЪ

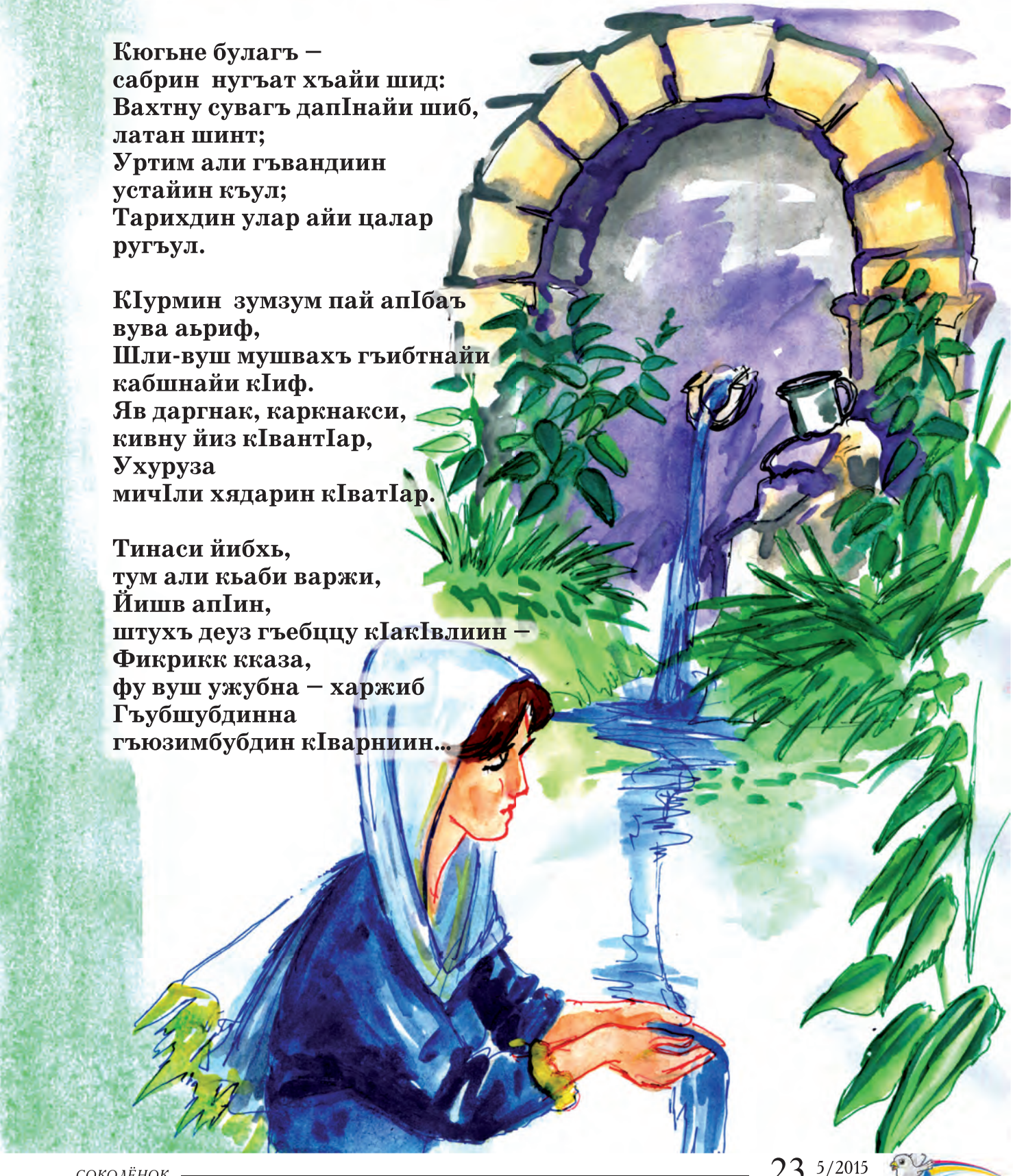

Кюгьне булагъ –
сабрин нугъат хъайи шид:
Вахтну сувагъ дапIнайи шиб,
латан шинт;
Уртим али гъвандиин
устайин къул;
Тарихдин улар айи цалар
ругъул.

КIурмин зумзум пай апIбаъ
вува аьриф,
Шли-вуш мушвахъ гъибтнайи
кабшнайи кIиф.
Яв даргнак, каркнакси,
кивну йиз кIвантIар,
Ухуруза
мичIли хядарин кIватIар.

Тинаси йибхь,
тум али кьаби варжи,
Йишв апIин,
штухъ деуз гъебццу кIакIвлиин –
Фикрикк кказа,
фу вуш ужубна – харжиб
Гъубшубдинна
гъюзимбубдин кIварниин...

* * *

Уву вува, баб,
Ккиришур ккиришрар,
Йиз юкІв рибшуз хъюгърайи
бицІи вахтна;
Гъивур ккебгъру таб,
капІуз хъюгъюр кишра,
Улупур хъпиржуз
йиз кІван гъирагъ-гъамха.

Дидхъанмина,
Аьгъяди ва аьгъдарди,
Фукьандари йиз кІвак
китІнийкІан гугар,
Фукьандари,
нубатнягъра гъядарди,
Раж йивури,
Хъабалгну дидиъ рангар!

Ул ал яв, баб,
Гъидрибтри думу цІабкуз,
Гъидритри улубхьуз
Яв иву чешне,
Гъитри
ихтиятди дубсри – алдабкуз
Тур,
уьмри ккиврайиб
йиз кІван ккиришнакк.

* * *

Гергми кьулихъ деъну,
Галар аркIури,
УкIан аффар
Илирчури шуй бабу.
Узу гал гъябцIган
дуркнайи укIари,
Бабу укI чIилли апIуй
Шубуб тIубу;
Хъасин зиълан
Йибчну зах'ан кьилан шид:
Гал илипну,
Гъирагъ хътабтIуй жигъригъи.
Убжурай африк
Пичран гъапгъарин шил
КубчIври шуйи,
Шикил гъивганси ригъ'ин.

Йиз вазифа вуй,
Ирчри ленгерийиъ,
Аффариин
ГъебцIу кIаму улукуб.
Улихь дивуз
Гьязур гъахьи берейиъ,
Хизнариз,
Аффарихъна гъачай, пуб.

Узуна бабу –
Ич кьюрид дустари
Саб улдруку
Афар гъибтрийча бабаз,
УкIан тIяаьм
Ччимди гъабхуз гучIури,
Штухьди гъюдли апIуй
бабу афар чаз.

Соколёнок

Гпази

5/2015

сентябрь - октябрь

Иллюстрированный детский журнал.
Издается один раз в два месяца.

Учредитель
Правительство Республики Дагестан.

Журнал зарегистрирован федеральной службой по надзору в сфере связи и массовых коммуникаций.
Регистр.номер ПИ №ТУ5-0017 от 21 мая 2009 г.

Издается с января 1990 г.

Главный редактор
Мурад Ахмедов

Редколлегия:
А.Исмаилов (зам. гл.редактора)
Т.Зургалова (ответ. секретарь)
Ф.Султанова (редактор выпуска)
П.Асланов
Г.Омарова
Ш.Шахмарданов
С.Кюребегова
А.Абдурахманов
Э.Ашурбекова

Худ. редактор З. Даганов
Тех.редактор Т. Лузина
Художник номера А. Самарская
Оформление обложки З. Даганов

Выход в свет 17.11.2015 г.
Тираж 609 экз.
Заказ № 151

Типография: ООО «Издательство «Феникс пресс».
Адрес типографии: 367018, РД г. Махачкала, ул. Петра I, 61.

Редакция и издатель: Государственное бюджетное учреждение Республики Дагестан «Редакция республиканских литературных журналов «Соколенок» и «Литературный Дагестан».

Адрес редакции и издателя: 367025, РД, г. Махачкала, ул. Даниялова, 55.

Табасаранский язык.

Индекс: на год - 31170,
на полугодие - 78433.

Цена свободная.